

Et liv med filosofi i praksis

82-årige Stephen Toulmin er engelsk-amerikansk filosof og videnskabsteoretiker. I efteråret 2004 gæstede han Den Danske Forskerskole i Filosofi, Idé- og Videnskabs-historie samt Aarhus Universitet. Keld Thorgård havde i den forbindelse en samtale med ham om hans liv, universiteternes aldersgrænser og medicinsk etik.

KT: Hvordan er din aktuelle tilknytning til University of Southern California?

ST: Som så mange andre begivenheder i mit liv skyldes det et sammenstød af begivenheder. Jeg arbejdede tidligere på North Western University, og en af mine venner inviterede mig til at holde en forelæsning på Department of Communications Studies ved University of Southern California. Netop da begyndte den første Golfkrig at blive blodig, så i stedet for at give en strengt filosofisk analyse talte jeg om de vanskeligheder, jeg så ved Golfkrigen og de militære operationer. Ved den efter-

er et privat universitet, løber jeg ikke ind i en aldersgrænse, hvilket ville være tilfældet på et statsuniversitet. I en alder af 82 år kan jeg således stadig være fuldgældigt medlem af universitetets medarbejderstab. Jeg fungerer som 'senior university professor', hvilket ikke giver flere penge, men betyder, at jeg kan undervise i det, jeg ønsker. I mit tilfælde er det primært tværdisciplinære emner.

KT: I Danmark har vi en fast aldersgrænse på universiteterne. Hvordan siger du, forskellen er mellem statsuniversiteter og private universiteter i USA i forhold til dette?

ST: Forskellen er, at statsuniversiteter har en fast tilbagetrækningsalder. Du kan ikke blive efter en given alder. Det gælder også mange private universiteter. Jeg flyttede fra University of Chicago, fordi de har en grænse på 75 år, andre steder er den 70 år. Ved at flytte til University of Southern California har jeg fået mulighed for at blive, så længe jeg ønsker, eller til det ikke kan lade sig gøre at undervise længere.

Cambridgestudierne og 2. Verdenskrig

KT: Du har jo en lang karriere bag dig, hvordan har de forskellige begivenheder i tilværelsen påvirket din tænkning? Jeg tænker eksempelvis på, at du bl.a. har studeret hos Ludwig Wittgenstein?

ST: Lad mig give et hurtigt overblik over min karriere. Jeg fik et scholarship på Kings College, Cambridge. Jeg tog der til i januar 1940 og tilbragte tiden fra januar 1940 til juni 1942 med at studere

matematik og fysik. Men pga. krigen kom jeg til at arbejde ved The Ministry of Aircraft Production. Det var en position, der gav et indblik i stort set alt, der havde med luftvåbnets aktiviteter under anden verdenskrig at gøre. Et eksempel er arbejdet med at afkode tyskernes militære signaler, som foregik omkring Allan Turing og hans 'enigma machine'. Et andet eksempel er en afledningsmanøvre, hvor man udsendte falske signaler til tyskerne for at få dem til at tro, at landsætningen den 6. juni 1944 ville ske et andet sted, end tilfældet var, hvilket så gjorde det om ikke lettere så dog en anelse mere overraskende, hvor vores styrker gik i land.

Efter krigen tog jeg til Wiesbaden, hvor min opgave var at interviewe folk, der havde lavet forskning for tyskerne. I den forbindelse stødte jeg bl.a. på en videnskabsmand, der forskede i atmosfærisk elektricitet. Han fik overbevist Hermann Göring om, at lynnedslag var en stor fare for flyvemaskiner. Det var selvfølgelig ikke rigtigt, men på denne måde fik han mulighed for at få finansieret sin forskning.

Efter dette meget interessante arbejde tog jeg tilbage til Cambridge og fortsatte studierne inden for matematik og fysik, men blev efterhånden opmærksom på, at min interesse inden for disse områder primært var det kosmologiske. Derfor vendte jeg mig til filosofien og begyndte at følge Ludwig Wittgensteins forelæsninger. Hans undervisning var på den ene side fantastisk, på den anden side ganske mærkværdig. Han var den bedste og den værste lærer, jeg nogen sinde har haft. Den bedste, fordi når vi endelig fik fat på, hvad han var i færd med, efterlod det et udsletteligt

Stephen Toulmin.

følgende middag havde jeg en længere samtale om begrebet 'transnational', og det førte til, at vi udarbejdede et udkast til en ansøgning til etablering af et center for multietniske og transnationale studier. Vi fik så denne bevilling. Udover at der er et interessant tværfagligt miljø på dette center, er der en anden fordel. Med ansættelsen på University of Southern California, som

indtryk. Den værste fordi han snublede i ordene og fandt det særdeles vanskeligt at formulere fuldendte sætninger.

Selvom dette kunne være irriterende, var der alligevel en vis mening i det, for som han siger til sidst i Tractatus: Om det man ikke kan tale, bør man tie. Så det han gjorde var at fremstille små historier og anekdoter om eksempelvis et stammesamfund, hvor der sælges stof efter længdemål uden hensyntagen til bredde. Spørgsmålet han ville diskutere var så, om dette kunne regnes for en meningsfuld økonomisk transaktion.

Jeg fik anledning til at besvare dette spørgsmål og svarede, at under de og de forudsætninger ville svaret være ja, og under de og de forudsætninger ville svaret være nej. Det afhænger af, hvad du sigter imod. Han sendte mig et meget vredt blik. Det var som om, jeg havde taget pinden ud af Zenmesterens hånd og brugt den imod ham.

Medicinsk etik

KT: I flere af dine bøger og artikler trækker du på erfaringerne fra dit arbejde i forskellige udvalg og kommissioner, hvor etiske problemstillinger fra det sundhedsfaglige område er blevet

behandlet. Kunne du kommentere dette arbejde?

ST: En del af tiden i 1970'erne fungerede jeg som medlem af The National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. Der var kommet nogle uhyrlige beskrivelser frem af eksperimenter, der ikke burde foregå. Det blev foreslået, at denne kommission skulle nedsættes med henblik på at forske i baggrunden for dette, og jeg blev så inviteret med til dette arbejde. Det var et meget interessant arbejde, som fik stor betydning for mit efterfølgende virke inden for dette felt. Arbejdet i kommissionen reorienterede min opmærksomhed i retning af medicinsk etik.

I 15 år fungerede jeg deltids inden for medicinsk etik. Ved Center for Clinical Medical Ethics ved University of Chicago, Medical School var jeg med til at etablere en konsulentfunktion, hvor læger inden for forskellige specialer kunne henvende sig og drøfte etiske problemer. Flere, specielt yngre læger, så det som en personlig fejl, når en patient døde, og vi forsøgte at tydeliggøre grænserne for deres ansvar. Et

Stephen Toulmin er født 1922. Han er engelsk-amerikansk filosof og videnskabsteoretiker. Han har beskæftiget sig med en lang række videnskabsteoretiske og etiske emner. Centrale værker er: *The Uses of Argument* (1957), *The Abuse of Casuistry* (1988) (skrevet med Albert R. Jonsen), *Cosmopolis – the hidden agenda of modernity* (1990) samt *The Return to Reason* (2001). Igennem hele sin karriere har han arbejdet med tværfaglige problemstillinger og har eksempelvis haft stor betydning for moderne retorik og kommunikationsstudier samt medicinsk og sundhedsfaglig etik. Han er nu 82 år og bestrider et fuldt professorat ved Center for Multiethnic and Transnational Studies, University of Southern California.

Keld Thorgård er cand. mag. i filosofi og amanuensis ved Sundhed, Menneske og Kultur, Center for Humanistisk Sundhedsforskning, Institut for Filosofi og Idehistorie, Aarhus Universitet.

filkt@hum.au.dk

I en alder af 82 år kan jeg stadig være fuldgældigt medlem af universitetets medarbejderstab. Jeg fungerer som 'senior university professor', hvilket ikke giver flere penge, men betyder, at jeg kan undervise i det, jeg ønsker.

væsentligt aspekt i dette var at gøre dem opmærksom på, at når man er kommet ud over et bestemt punkt, er der ikke længere nogen mening i at forsøge at helbrede det, der er uhelbredeligt. I stedet må man i denne fase bevæge sig fra helbredelse til omsorg og sikre sig, at personen er så smertefri og tilpas som muligt.

KT: Hvordan har arbejdet i kommissionen og lignende sammenhænge påvirket din måde at tænke om samspillet mellem abstrakte etiske principper og konkrete situationer i medicinsk etik?

ST: Jeg blev temmelig kritisk over for teoretisk etik. Jeg havde netop læst en bog af John Rawls (1) og spurgte mig selv, om en sådan bog har nogen form for betydning for, hvilken afgørelse der skal træffes i en specifik situation. Svaret var nej. Almene begrundelses-spørgsmål er svære at gøre direkte relevante for den medicinske praksis, hvor man har at gøre med en specifik person, i en særlig situation på et bestemt tidspunkt. Jeg lærte mere om den type problemer ved at undervise læger og medicinstuderende og diskutere deres opgaver med dem, end jeg lærte ved eksempelvis at læse Rawls.

Konkret erfaring

KT: Visse steder bruger du selvbiografisk materiale til at tydeliggøre denne pointe. Hvorfor?

ST: Ja, i en vis udstrækning. Min første indskydelse i behandlingen af et filosofisk emne er at fortælle en historie. Det er ikke til megen nytte at give abstrakte svar på abstrakte spørgsmål, fordi alle føler sig sikre på deres egne abstraktioner. En menneskelig beretning er derimod noget, alle kan relatere sig til.

Da The National Commission blev etableret, spæede redaktøren på New England Journal of Medicine, at fremover ville principielle spørgsmål blive afgjort ved en seks mod fem afstemning. Grunden til, at han formulerede det på denne måde, var, at fem af medlemmerne havde en videnskabelig baggrund, og de seks havde en ikke-videnskabelig baggrund. Men det var langt fra, sådan det gik. Der var sjældent mere end en eller to, der ikke godtog et fælles udgangspunkt for de emner, der blev behandlet.

Ved afslutningen af den indledende diskussion af emnerne var folk enige. Vi tog så hjem med henblik på en måned senere at vende tilbage med begrun-

delserne for synspunktet. Da folk kom tilbage, var det imidlertid meget forskellige svar, de gav. Protestanterne gav protestantiske svar, jøderne gav jødiske svar, ateisterne gav deres respektive svar. Så der var enighed, men der kunne ikke opnås enighed om, hvorfor dette var tilfældet.

KT: Hvordan vil du beskrive erfaringens betydning i etisk beslutningstagen?

ST: Folk har typisk en meget forsimplet opfattelse af, hvad det vil sige at være høvding i en stamme for eksempel. Høvdingen er ikke en, der dikterer. Han lytter til, hvad alle har at sige, og kommer så med en beslutning eller en anbefaling, som alle kan leve med.

Dette er heller ikke en helt skæv model i forhold til, hvorledes man kan tage vare på særligt vanskelige etiske situationer. Lægen og behandlerne bør sætte sig ned med patienten, hvis det kan lade sig gøre, eller med patientens pårørende, og hvis det er en religiøs person evt. en præst; drøfte tingene igennem ind til de kommer frem til en beslutning, som alle kan leve med, eller måske snarere til en beslutning der fremkalder så lidt ubehag som muligt hos de involverede.

Ludwig Wittgensteins undervisning var på den ene side fantastisk, på den anden side ganske mærkværdig. Han var den bedste og den værste lærer, jeg nogen sinde har haft.

"Emeritus?"

KT: Hvad arbejder du med i øjeblikket?

ST: Jeg er i gang med at give en mere udfoldet redegørelse for noget af det, vi har talt om her i dag, nemlig min selvbiografi. Jeg er ikke helt klar over, hvor lang tid det vil tage, men jeg har et klart udgangspunkt.

I det store hele føler mig tilfreds med, at det, jeg har skrevet, er blevet vel modtaget – ikke nødvendigvis af anmelderne, som jeg har lært ikke at tage alt for alvorligt. Men af folk, der har nydt eksempelvis *Cosmopolis*, som er en af de bøger, jeg er mest tilfreds med, eller af folk der har kunnet bruge det fx i kommunikationsstudier eller lignende. Med lidt hjælp fra mine venner er jeg nået til en alder på 82 år uden ret meget andet at beklage mig over end lidt ledbetændelse, og jeg ser bestemt ingen dyd i tilbagetrækning.

Det er i øvrigt morsomt med den betegnelse, man får, når man går af. For mange er af den opfattelse, at emeritus betyder, at man har gjort noget særligt fortjenstfuldt eller 'meriterende'. Men emeritus betyder faktisk, at man er udtjent, ikke længere er brugbar, så den titel stræber jeg ikke efter.

KORT OM FILOSOFFEN LUDWIG WITTGENSTEIN

Ludwig Wittgenstein 1889-1951
Østrigsk-britisk filosof,
bl.a. ansat som professor i
Cambridge 1939-1947.

Ligesom Toulmin startede Wittgenstein sin karriere med at studere teknik, matematik og logik, men bevægede sig ind i sprogfilosofien og udgav i 1921 sin første afhandling om logikkens grundlag og sprogets virkemåde: *Tractatus Logico-Philosophicus*.

Senere i livet ændrede han sin holdning til sprog og erkendelse og skrev i mange år på sit hovedværk, der udkom posthumt i 1953, på dansk: *Filosofiske Undersøgelser*. Med dette værk opfattes Wittgenstein som én af de vigtigste filosoffer inden for den retning, der senere er blevet kaldt *Den sproglige vending*.

Siden denne samtale har Stephen Toulmin leveret The Gifford Lecture ved University of Edinburgh.

NOTE 1

1 Amerikansk filosof og en af de mest indflydelsesrige politiske filosoffer i det 20. årh.